

Abraham Pihl

Randi Krohn

Biografi på Høytidsdagen
26. februar 1993 (lest av Conrad Krohn)

I erindring om min kjære venn gjennom 20 års studier i ymse arkiver – Abraham Pihl – har jeg prøvd å gi et bilde av denne rause, storslåtte mannen som hedemarkingen kan takke sin Gud for å ha hatt i sin midte.

Randi Krohn

Prost og ridder av Dannebrogen Abraham Pihl

Prost Pihl er død! Slik lød det sorgens budskap som raskt spredte seg over bygda Vang, en maidag i 1821. Geometeren, optikeren, astronomen, meteorologen, urmakeren, kunstneren og teologen, den mangfoldige prost, Abraham Pihl, hadde satt sluttstrek under alle sine geniale beregninger. Hans livs ur stanset på den 20. mai, etter et 32 års virke i Vang. Det er blitt fortalt at han selv visste at han skulle dø denne dagen.

Hvem var egentlig Abraham Pihl, og hvor kom han fra? Her må vi gi en blomst til biskop Hersleb, som i 1732 ga prestene ordre om å føre kallsbok. I kallsboken for Gausdal skriver sogneprest Andreas Pihl en beretning om sin familie. Andreas Pihl var Abraham Pihls far. Her står:

– Den første mann her i landet av familien Pihl var svensk av fødsel og av adelig byrd. På grunn av foreldrenes strenghet, rømte han hjemmefra og traff som 12 års gutt et norsk reisende selskap som ga etter for hans bønner, tok ham med seg og oppdro ham som deres egen sønn. Guttens navn var Andreas Pihl. Denne Andreas Pihl fikk militær utdannelse, ble først kaptein og senere kommandant på Munkholmen. Han giftet seg med Maren Heberlein og fikk 5 sønner og 7 døtre.

Sønnen Joachim Pihl fikk undervisning av slottsfangen Peder Griffenfeldt, som satt på Munkholmen fra 1680 til 98. Griffenfeldt testet Joachims evner på sin spesielle måte ved å måle guttens hode med sin hånd, for etter dette å kunne si noe om guttens åndsevner. Hans hodeform behaget Griffenfeldt meget. Joachim ble senere teolog, og av Kongelig Majestet, Fredrik IV, utnevnt til sogneprest i Gausdal menighet 10. januar 1737, et embede hans sønn Andreas overtok i 1751.–

Andreas Pihl var en dyktig og meget avholdt prest, men han var samtidig en praktisk mann som arbeidet utrettelig på landbrukets for-

bedring i sin menighet. Så en får tro at hans sønn, prost Abraham Pihl, gjennom farens virke også ble påvirket i praktisk/industriell retning. I det hele satt det rundt omkring på embetsgårdene i Norge mange nevenyttige prester som fulgte med i den utenlandske håndverksmessige litteratur. Der var ikke bare potetprester, men prester som gjorde sin tjeneste i grenseområdet mellom åndsverk og vitenskap. Således fungerte Hardangerprosten, Niels Herzberg, prost Pihls samtidige, foruten at han lærte opp bygdens ungdom til å bli gagns mennesker, også som lege og apoteker.

Men tilbake til Abraham Pihl. Han kom til Vang det store flomåret 1789, som prest etter å ha studert teologi i København, men antagelig også med betydelige kunnskaper og innsikt i praktiske fag. Vang var også berørt av flommen, og det var generelt harde og vanskelige tider. Abraham Pihl lot ikke gresset gro under sine føtter. Han ville realisere sine kunnskaper, og lære opp ungdommen. I første rekke startet han opp med å samle en del elever i urmakerfaget. Selv laget han vakre stueur, lommeur og kronometre, og han har hatt elever som laget de mange fine opplandsklokker, som har bevart sitt ry helt opp til den 20. århundre.

Leopold von Buch, som besøkte Abraham Pihl i 1807, forteller i sin «Reise durch Norwegen» om Abraham Pihl som en av de mest bemerkelsesverdige menn i Norge. Hans hus er som en fabrikk. Han har en samling astronomiske instrumenter som er bedre enn i mange observatorier. Han kan selv lage slike instrumenter, og er i sliping av linser kommet like langt som de beste engelske kunstnere. Han har gjennom sitt eksempel bidratt svært mye til utviklingen der på stedet.

Biskop Hagerup roste Pihl og kalte ham polyhistor. Biskop Pavels innrømmet ham stort talent som kunstner, geometer, optiker, mekaniker, astronom, meteorolog, smed, urmaker, medikus og destillatør, men stilte seg mer tvilende til hans gave og engasjement når det gjaldt teologi og filosofi.

Abraham Pihl var astronomisk observatør i Norge. I denne egenskap utførte han på regjeringens vegne adskillige geografiske stedsbestemmelser såvel inne i landet som ved kysten. Han var medlem av Det Kongelige Danske Videnskabers Selskab i København, og Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondhjem. I danske vitenskapelige verk ble hans avhandlinger publisert. En av disse er: «Maaden at til-lave den Hemmeligholdte Engelske Guldfernis og hvordan Messing-instrumenter bør overdrages.»

I økonomisk/teknologiske samlinger har han skrevet om hugging av filer og rasper, om maskiner til pressing av valmuefrø. Han bygget om treskemaskinen og forbedret ploegen, noe som ikke minst hans sambygdinger satte stor pris på.

Dikteren og sosialøkonomen Christen Pram, Abraham Pihls fetter og gode venn, var også født i Gausdal. Han studerte, etter offisielt opp-

drag, fiskeriene, og etterlot seg interessante dagbøker. I Bakkehuset i København ble det funnet en brevsamling fra Abraham Pihl til fetter Christen Pram. Pram har også skrevet et notat fra sitt besøk hos Pihl på Vang prestegård i 1804. I dette siste forteller han at Pihl av Videnskabselskapet mottar en liten årlig gasje for å gjøre daglige astronomiske og meteorologiske observasjoner. Han har også fått et lite fond til understøttelse for anlegget av et teknisk verksted for optiske og andre instrumenter.

De 5 brevene fra Abraham Pihl til Christen Pram er skrevet i årene 1805 – 08. De er åpenhjertige, slik brev til en forståelsesfull venn kan være. Pihl snakker om sine planer og nye idéer, bl. a. å bygge det steinfjøset som vi i dag finner på Torshov Gård i Vang. Dette fjøset har også tårn med et tårnur, som har vært i bruk helt frem til vår tid.

Gjennom brevene får vi også innblikk i med hvilken omsorg og kjærlighet han omfatter sin store familie, sin kone f. Neumann og sine 7 barn. Hans eldste sønn Andreas skal nå til København for å studere, og Pram har tilbudt ham å bo i hans hjem. Hans eldste datter Magdalena skal gifte seg med amtmann Bendeke på Kjonerud Gård, noe Pihl er meget fornøyd med. Hans barn var følgende:

Andreas:	Kjøpmann og organist i Christiania
Magdalena:	Gift med amtmann Bendeke
Jacob:	Astronom
Kristine:	Gift med Sven Salmonius
Julianne:	Gift med prost Jordan
Fredrikke:	Lærerinne i Holmestrand
Dorothea:	Gift med tollbetjent Neumann

Pihl forteller også om sitt gårdskjøp – storgården Hegvind-Opsal, kjøpt for 10 000 Riksdaler dansk currant. Gården får han kongens tillatelse til å døpe om til Alderslyst. Her anlegger han et teglbrenneri og møllebruk. Teglbrenneriet har allerede levert en god del veltekkende taksten som Hedmarken ikke før har sett. Møllebruket har han satt opp av gråsten, slik at det kan trosse forgjengeligheten. Hvis tidene blir gunstigere, vil han i dette møllebruk ha en perlegryns mølle, så vi sparer å kjøpe perlegryn i kramboden, sier han. Det å være selvhjulpen var viktig for ham.

Prestegården er nå rent for liten til hans store virksomhet – han har 80 mann i arbeid. Senere overtar han ved et makeskifte gården Arnkvern – her og på gården Kurud har han farveri og spinneri.

I sine brever forteller Pihl om sin gode venn i Vang, sorenskriver Hans Lemmich Juul på Store Hubred Gård. Men han hadde også mange andre venner han holdt kontakt med, bl. a. Jacob Aall på Nes Jernverk. Men ingen store menn har bare venner. Sannheten i disse ord skulle den arbeidsglade og samvittighetsfulle Abraham Pihl få føle.

På Statsarkivet i Hamar finnes et brev, datert 1793, som har vært sendt til det danske canselli med underskrift fra 60 Vangsbønder. Her ber man om at sogneprest Pihl må bli forflyttet til et annet embede, og i tilfelle dette ikke kan bevilges, at en prosterett må bli beskikket til å påkjenne, hvorvidt han som prest har oppfylt sine plikter. Underskriverne var sikkert skikkelige folk. Men antakelig har alt rundt Pihl kommet for raskt på dem. Han hadde en arbeidskraft som det tok hedmarkingen tid til å forstå. Kunne en prest makte så mye ved siden av å være prest?

Canselliet avviser klagen. Og gamle prost Bendeke på Nes, som var en fredens mann og som dessuten fullt ut forsto hvilken kapasitet Abraham Pihl var, sammenkalte til en møte i Vang klokkergård, og her skværet prest og menighet opp, og all uenighet ble ved møtets slutt kjent død og maktesløs.

Denne tildragelse, sammen med biskop Pavels noe syrlige omtale av hans teologiske ferdigheter, gjorde det interessant om det kunne finnes ytterligere dokumentasjon av Abraham Pihls kvaliteter som prest, for å komplettere bildet av denne interessante mann.

Slik dokumentasjon finnes i en visitasberetning fra Vang kirke 3. august 1809, der Pihl holdt preken. Prekenen var vel utarbeidet og ble utført i godt foredrag, som det står. Biskop Bech sier også at ungdommen som han eksaminerte på kirkegulvet, ga gode prøver både på hukommelseskunnskap og ga generelt tenksomme og fornuftige svar.

I 1819, 2 år før Pihls død, skriver biskop Bech at prost Pihl skal ha særlig ros for sin dugelighet og orden i sin embetsførsel. Og skoleholderne som sorterte under ham, fikk også ros for sin flid og påpasselighet. Som mesteren er, blir også hans svenner.

Omsorgen for sin menighet i Vang lå Abraham Pihl på hjertet. Han påtok seg derfor sosiale oppgaver i bygda, til dels utakknemlige verv. Han var veisjef, fattigforstander og skaffet bygda fast jordmor. Han var mer enn presten, han var foregangsmannen. Få kunne følge ham i hans vitenskapelige virksomhet, men i det praktiske, ikke minst på jordbrukets område, var hans innsats noe som Vang-sokningene forsto å verdsette.

– Hedmarken er Norges mest fruktbare landskap, sier han i et brev. Hedmarken skulle ha en by, der Brumnundelva kaster seg i Mjøsa, en by i hjertet av Norge, en fabrikkby. (Hamar ble først gjenopprettet som by i 1849) Industrien er aldeles forsømt i Norge. Gjennom den kan Norge bli selvstendig og sterk, ved selv å foredle sine produkter og ikke kjøpe dem foredlet tilbake fra fremmed land! Hadde Abraham Pihl kunnet rette en av sine berømte kikkerter mot fremtiden, ville han ha funnet denne samme diskusjon igjen i vår tid.

En varm julisøndag 1804 gikk det et Herrens vær over Vang. Like etter gudstjenesten slo lynet ned i Vang hovedkirke, og den brente ned

til grunnen. Bare tårnfoten sto igjen. Enkelte av kirkens ornamenter og alterkledet ble reddet. Et nytt kjempeløft lå nå foran Abraham Pihl. Han fikk oppdraget å være arkitekt og byggmester for den nye kirken. Og sammen med en gammel bergverks-byggmester fra Røros, Aspås, gikk han igang. Kirken ble bygget under meget vanskelige forhold, det var krig med Sverige. Men i 1810 sto kirken ferdig, landskjent for sin skjønnhet og yppelige konstruksjon. Den ble innviet av biskop Bech, som ga den navnet «Abrahams minne».

For sitt fortjenstfulle arbeid på så vidtspente områder, ble han utnevnt til Ridder av Dannebrogen. På Flintoes maleri bærer han denne orden. «Alt nyttig, godt og vakkert», kunne stå som motto over hans mangslungne arbeid.

Vår Herre skapte nøttene, men han knekket dem ikke. Det overlot han for Vangs vedkommende til tusenkunstneren, Ridder av Dannebrogen, medlem av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, prost Abraham Pihl, hvis trang til ny viten alltid var like brennende, og hvis hjelpende hånd var utstrakt til alle.